

”Olis sen voinut suoraankin kääntää”

Kulttuurisidonnaisuus auktorisoidun kääntäjän tutkinnon lain ja hallinnon
käännöstehtävässä vuonna 2021

Marja Kivilehto
Tampereen yliopisto

Abstract

In the Finnish authorised translator’s examination, translation tasks should be carried out in a documentary way, whereby the translation retains the features of the source culture and does not adopt the conventions of the target culture. At the same time, the translation should follow the norms of the target language and avoid expressions that are not typical of the target language. In my article, I examine what culture-boundness and translation of culture-bound expressions mean in the context of the authorised translator’s examination. I ask how examinees and assessors deal with culture-bound expressions. Based on my analysis of the examination translations and interviews, examinees seem to be aware of the principle of documentary translation but do not always associate it with culture-bound expressions. As for assessors, they evaluate culture-bound expressions in terms of how these can be translated either directly or in some other way. The results suggest that both culture and documentary translation need to be considered on a case-by-case basis, considering the specificities of language pairs. Therefore, the recommendations regulating the assessment of the examination translations should be taken with sound judgement.

Keywords: Authorised translator’s examination, documentary translation, culture-boundness

Avainsanat: Auktorisoidun kääntäjän tutkinto, dokumentaarinen kääntäminen,
kulttuurisidonnaisuus

1 Johdanto

Auktorisoidun kääntäjän tutkinto edellyttää tutkinnon suorittajalta lähde- ja kohdekulttuurien tuntemusta. Useissa suomalaista tutkintoa ohjaavissa asiakirjoissa viitataan kulttuuriin ja kulttuurisidonnaisuuteen. Tutkinnon perusteissa todetaan, että auktorisoidun kääntäjän tulee olla tietoinen tekstien ja kielenkäytön kulttuurisidonnaisuuksista. Tutkinnossa käytettävien käännöstehtävien laatijoille tarkoitettussa käsikirjassa mainitaan, että käännettävässä tekstissä tulee olla riittävästi käännösongelmia, muun muassa lähdekielelle ja sen kulttuurille ominaisia käsitteitä, instituutioita, lyhenteitä ja nimiä. Myös arvioijien käsikirjassa olevassa arviointitaulukossa annetaan esimerkkejä kulttuurisidonnaisista ilmaisuista. (Opetushallitus 2012, 2021a, 2021b.)

Kulttuurisidonnaisuus on siis olennainen osa auktorisoidun kääntäjän tutkinnon käännöstehtäviä. Ohjeiden mukaan käännökset tulee tehdä niin, että käännös säilyttää

lähdekulttuurin piirteitä eikä omaksu kohdekulttuurin konventioita. Samalla käännökseen on kuitenkin oltava kohdekielen normien mukainen ja vältettävä kohdekielelle epätyypillisiä ilmaisuja. (Ks. Opetushallitus 2021a.) Näin ollen tutkinnon suorittajan on tasapainoiltava kahden kielen ja kulttuurin välissä ja pohdittava, miten ilmaista kulttuurisidonnaisuutta kohdekielen keinoin, olipa ratkaisuna sitten ns. suora kääntäminen, kuten yksi haastattelemani tutkinnon suorittaja toteaa, tai jonkinlainen kiertoilmaisu. Käännösten arvioijien on puolestaan otettava kantaa, missä määrin tutkinnon suorittajien käännösratkaisut vastaavat ohjeita.

Kysymys kulttuurisidonnaisuudesta ja sen ilmaisemisesta on tämän artikkelin keskiössä: valotan, miten tutkinnon suorittajat kääntävät kulttuurisidonnaisia ilmaisuja ja miten käännösten arvioijat kommentoivat tutkinnon suorittajien tekemiä käännösratkaisuja. Tässä artikkelissa jatkan aikaisemmissa tutkimuksissani (Kivilehto 2020a; Kivilehto 2020b) aloittamaani kontekstin pohdintaa, mutta kontekstina ovat tutkintokäännösten arviointiin vaikuttavat ohjeet ja keskiössä kulttuurisidonnaisten ilmaisujen kääntäminen.

Artikkeli jäsenyytään seuraavasti. Käsittelen ensin tutkimuskysymystä, aineistoja ja menetelmiä (luku 2). Sen jälkeen luon katsauksen kulttuurisidonnaisiin ilmaisiin ja niiden kääntämiseen auktorisoidun kääntämisen näkökulmasta (luku 3). Analyysin vuoro on luvussa 4, ja artikkeli päättyy lukuun 5, jossa palaan artikkelin lähtökohtiin ja tiivistän analyysin olennaisimmat havainnot.

2 Tutkimuskysymys, aineistot ja menetelmät

Artikkelissani selvitan, miten tutkinnossa vaadittava dokumentaarinen käännöstapa ymmärretään ja miten käännösten arviointikriteerejä sovelletaan kulttuurisidonnaisten ilmaisujen yhteydessä. Aineistoina ovat 21 vuoden 2021 tutkinnossa tehtyä ja arvioitua lain ja hallinnon käännöstä suomesta muihin kieliin ja kahdeksan tutkinnon suorittajan haastattelua. Lisäksi tausta-aineistoina toimivat lain ja hallinnon käännöstehtävä eli lähdeteksti ja siihen sisältyvä käännöksen käyttötarkoituksen kuvaus sekä käännösten arviointikriteerit (ks. AKT2 ja AKT0). Tutkimuksen aineistot ja aineistojen tarkastelutavat voidaan havainnollistaa taulukosta 1 ilmenevällä tavalla.

Taulukko 1. Aineistot ja niiden analyysi

Tutkimusaineisto	Aineistolle esitettävät kysymykset
Arvioijien kulttuurisidonnaisesti virheellisiksi luokittelemat käännösratkaisut 21 tutkintokäännöksessä ja niiden lähdekieliset ilmaisut (K1–K21)	1. Miten tutkinnon suorittajat ovat kääntäneet kulttuurisidonnaiset ilmaisut? 2. Miten arvioijat ovat kommentoineet kulttuurisidonnaisten ilmaisujen käännöksiä?
Kahdeksan tutkinnon suorittajan kanssa tehdyt haastattelut marras- ja joulukuussa 2021 (H1–H8)	3. Miten <i>kulttuuri</i> käsitteenä ilmenee haastatteluissa? 4. Miten kulttuurisidonnaisia ilmaisuja tulisi tutkinnon suorittajien mielestä kääntää?

Esitän tutkimusaineistolle neljä kysymystä. Kysymysten 1, 3 ja 4 avulla valotan, miten tutkinnon suorittajat ymmärtävät dokumentaarisen käännöstavan kulttuurisidonnaisten ilmaisujen yhteydessä ja kysymyksellä 2, miten käännösten arvioijat soveltavat käännösten arviointikriteerejä kulttuurisidonnaisten ilmaisujen käännösratkaisuja arvioidessaan.

Auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa käännökset arvioidaan kolmenlaisiin kriteereihin liittyvien virheiden perusteella. Kriteereinä ovat sisällön välittyminen (S-virheet), viestintätilanteen huomioon ottaminen (V-virheet) ja hyväksyttävyyden (H-virheet). Kulttuurisidonnaisia ilmaisuja koskevat virheet voivat periaatteessa edustaa mitä virhetyyppiä tahansa, mutta selkeimmin ne ovat luokiteltavissa virhetyyppiin V, jossa on kyse toisaalta laillisesti pätevän käännöksen ulkoasuun (V1), toisaalta sen kielellisiin konventioihin liittyvistä virheistä (V2). Esimerkkeinä kulttuurisidonnaisista virheistä mainitaan tarpeellisten selitysten puuttuminen, päivämäärän ilmaiseminen lähdekielen mukaisesti ja viranomaisista käytettävät epäsovikat kohdekieliset vastineet. (AKT0.)

Valitsin tarkasteltavat kulttuurisidonnaiset ilmaisut arvioijien käännöksiin tekemien merkintöjen perusteella.¹ Etsin käännöksistä kaikki virhetyypillä V2 merkityt kohdat ja hain lähdeteksteistä vastaavat kohdat. Ilmaisujen tunnistamiseksi lähdeteksteistä ja paikantamiseksi käännöksistä käytin tarvittaessa DeepL-konekäännintä, sillä yhtä lukuun ottamatta kielet olivat minulle vieraita. Jos vähintään yksi arvioija oli merkinnyt jonkin ilmaisun virhetyypillä V2, luokittelin sen lähdekielisen ilmaisun kulttuurisidonnaiseksi.² Lähdetekstissä on näin laskettuna 12 kulttuurisidonnaista ilmausta, joista useimmat esiintyvät lähdetekstissä vähintään kaksi kertaa.

Käännösten kohdekielet valitsin sillä perusteella, että myös haastateltavat edustivat kyseisiä kieliä. Kahta kohdekieltä lukuun ottamatta haastateltavia oli yksi per kieli eli

¹ Käännökset arvioi kaksi arvioijaa, joista arvioija 1 on kohdekielen ja arvioija 2 lähdekielen syntyperäinen puhuja. Tarkastelen käännöksistä vain arvioija 1:n arviointia.

² Samankaltaisesta virheestä otetaan virhepisteet vain kerran. Jos esimerkiksi lähdetekstissä oleva päiväys on ilmaistu arvioijan mukaan väärin ja myös toinen päiväys on ilmaistu samalla tavalla, se on yhtä virheellinen, vaikka arvioija ei olisi tehnyt merkintää. Samankaltaisista virheistä otetaan virhepisteet vain kerran.

haastatteluissa oli kuusi kohdekieltä ja kahdeksan haastateltavaa. Kielet olivat arabia (6), englanti (8), portugali (2), saame (2)³, turkki (2) ja bulgaria (1). (Ks. luku 4.1.)

Haastateltaviin sain yhteyden tutkinnon yhteydessä järjestettävän kyselyn avulla. Kyselyyn kuului saate, jossa informoin kyselyyn vastaajia tutkimuksen tarkoituksesta, aineiston käytöstä ja tutkimuksen tietosuojasta. Vuonna 2021 haastateltavaksi ilmoittautui kahdeksan suomesta muihin kieliin kääntänyttä tutkinnon suorittajaa. Haastattelut tehtiin Teams-videohaastatteluina, jotka tallennettiin ja litteroitiin Teamsin automaattisella litterointityökalulla. Sen jälkeen haastattelujen keskeisimmät kohdat litteroitiin vielä manuaalisesti. Litterointi oli sanatarkkaa, mutta ei niin tarkkaa kuin keskusteluanalyyseissä käytettävä litterointi. En esimerkiksi merkinnyt taukoja, äännähdyksiä tai intonaatiota. Olen poistanut esimerkkeinä käytettävistä haastattelusitaateista toistoa ja jättänyt käsiteltävän ilmiön kannalta epärelevantteja kohtia pois; nämä kohdat on merkitty hakasulkeissa olevalla katkoviivalla [---]. Sitaaateissa olen säilyttänyt tilanteeseen liittyvää puheenomaisuutta, enkä ole muuttanut niitä kirjakielisiksi. Pilkkua käytän lähinnä ymmärrettävyyden lisäämiseksi. Pilkkutus ei siis välttämättä noudata kirjoitetun kielen konventioita.

Haastatteluja voidaan luonnehtia puolistrukturoiduksi. Ne kestivät 45–90 minuuttia ja etenivät haastateltavien etukäteen saaman rungon mukaisesti. Ensin kysyin haastateltavien kielitaidosta ja käännöskokemuksista. Sitten siirryimme auktorisoidun kääntäjän tutkintoon ja haastateltavien kokemuksiin vuoden 2021 tutkinnosta. Lopuksi keskustelimme käännöstehtävistä: lain ja hallinnon käännöstehtävästä (suomi–muut kielet) ja tutkinnon suorittajan valitsemasta erikoisalan käännöstehtävästä (suomi–muut kielet). Haastateltavat saivat kommentoida vapaasti käännöstehtäviä ja niiden kääntämiseen liittyviä seikkoja. Mikäli haastateltavat eivät käsitelleet kulttuurisidonnaisiksi tulkitsemiani kohtia lain ja hallinnon käännöstehtävässä, kysyin niistä erikseen tarvittaessa mainitsemalla kulttuurisidonnaisen ilmaisun.

Litteroidut haastattelut kävin ensin läpi hakemalla *kulttuuriin* (hakusana *kultt-*) liittyviä kohtia. Katsoin, käytettiinkö sanaa haastatteluissa ja jos, niin miten. Sen jälkeen keskityin haastattelujen siihen osaan, jossa keskustelimme lain ja hallinnon käännöstehtävästä. Kiinnitin huomiota siihen, mitä tutkinnon suorittajat sanoivat käännöstehtävästä ja sen kulttuurisidonnaisista ilmaisuista. Olennaista oli, missä määrin tutkinnon suorittajilla riitti sanottavaa kulttuurisidonnaisten ilmaisujen kääntämisestä. Retrospektiivinen tarkastelu ja käännösprosessi on kuitenkin syytä pitää erillään. Se, että haastateltavat käsittelevät jotakin seikkaa vain lyhyesti, ei tarkoita sitä, etteivät he olisi pohtineet sitä kääntäessään ja toisaalta se, että he esittävät pitkiä pohdintoja, ei merkitse automaattisesti käännösratkaisun olleen tietoisien päätöksenteon tulos.

Lähestyin aineistoa toisaalta määrällisesti, toisaalta laadullisesti. Luokittelin tutkintokäännöksissä käytetyt kulttuurisidonnaiset ilmaisut neljään ryhmään ja laskin, minkä tyyppisiä ilmaisuja oli käytetty eniten ja minkä tyyppisiä vähiten (ks. 4.1). Haastatteluista puolestaan rajasin ne kohdat, joissa keskustelimme kulttuurisidonnaisista ilmaisuista ja etsin perusteluja käytetyille ilmaisuille. Perusteluja ja selityksiä oli

³ Tutkinnon suorittajien henkilöllisyyden suojaamiseksi en tarkenna, mistä saamen kielestä on kysymys.

kuitenkin melko vähän, eikä niiden määrällinen tarkastelu ollut mahdollista muutamaa kohtaa lukuun ottamatta (ks. 4.1).

Saamassani tutkimusluvassa⁴ olen sitoutunut olemaan erityisen tarkka tutkimukseen osallistuneiden henkilöllisyyden suojaamisessa. Tästä syystä en yhdistä henkilöä ja kieltä aineistoesimerkkien yhteydessä. Jos haastatteluissa tulee esiin haastateltavan kohdekieli, korvaan sen ilmaisulla X. Myös arvioijien merkintöjen osalta vältän kohdekielen mainintaa.

3 Kulttuurisidonnaisuus auktorisoidussa kääntämisessä

Analyysin taustaksi pohdin kulttuurisidonnaisuutta käsitteellisestä näkökulmasta. Tarkastelen ensin aikaisempaa tutkimusta, sen jälkeen määritän, mitä kulttuurisidonnaisuus tarkoittaa tässä tutkimuksessa ja lopuksi viittaan auktorisoidun kääntämisen ohjeistukseen, jota sovelletaan tutkinrossa.

3.1 Aiempi tutkimus

Kulttuuri on käännöstieteessä paljon tutkittu aihe. Yleensä kulttuuria tarkastellaan audiovisuaalisen ja kaunokirjallisen kääntämisen yhteydessä, mutta kulttuurilla on merkitystä myös erikoisalojen tekstejä käännettäessä. Kaikki erikoisalajat ovat jossakin määrin kulttuurisidonnaisia, vaikka kulttuuri usein yhdistetään lähinnä lain ja hallinnon teksteihin. Esimerkiksi terveyteen liittyvät kyselytutkimukset on aina mukautettava kohdekulttuureihin (Chen & Acosta 2021), tilinpäätöstermejä käännettäessä on mietittävä lähde- ja kohdekulttuurien lainsäädäntöjä (Pizziconi, Giordano & Di Ferrante 2016) ja tekniikan alan teksteissä kulttuuri ilmenee termien lisäksi myös virke- ja tekstirakenteissa (Stolze 2009). Auktorisoidussa kääntämisessä tekstistä tulee käyttötarkoituksensa perusteella lain ja hallinnon erikoisalan teksti, sillä lähdeteksti käännetään viranomaispäätöksen tai oikeuskäsittelyn välineeksi (Opetushallitus 2022). Näin ollen kulttuurisidonnaisuus on olennainen osa auktorisoitua kääntämistä.

Auktorisoitua kääntämistä on tutkittu monesta eri näkökulmasta. On vertailtu eri maiden käytäntöjä myöntää auktorisoidun kääntäjän oikeus, tarkasteltu kelpoisuuden antavien tutkintojen arviointia ja selvitetty auktorisoitujen kääntäjien toimintaa (Vigier, Klein & Festinger 2013; Salmi & Kivilehto 2021; Oksanen & Santalahti 2020; Taibi & Ozolins 2022). Sen sijaan kulttuurisidonnaisuus ei ole saanut erityishuomiota muutamaa tutkimusta lukuun ottamatta.

Lúcia de Almeida e Silva Nascimento (2006) on selvittänyt tutkimuksessaan, miten virallisissa käännöksissä ilmaistaan intersemioottisia ja kulttuurisidonnaisia ilmiöitä ja miten kääntäjät näkyvät käännöksissä. Tutkimuksesta kävi ilmi, että intersemioottisia ilmaisuja kuvaillaan, kun taas kulttuurisidonnaisia ilmaisuja käännetään lähdekieltä ja -kulttuuria priorisoiden. Lisäksi tutkimuksesta kävi ilmi, että kääntäjät halusivat

⁴ Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunta on myöntänyt tutkimusluvan 21.9.2020.

kääntää kulttuurisidonnaisia ilmaisuja, erityisesti fraselogismeja, enemmän kohde-kulttuuria silmällä pitäen, mutta noudattavat ohjeiden mukaista lähdekieleen ja -kulttuuriin suuntautumista, mikäli käännöksen luettavuus ei kärsi siitä.

Enoch Sebuyungo (2021) on tutkinut Ugandassa tehtyjä asiakirjakäännöksiä. Tutkimuksessaan Sebuyungo kiinnitti erityistä huomiota kulttuurisidonnaisten ilmaisujen kuten nimien, logojen, osoitteiden ja lyhenteiden käännöksiin. Tulostensa perusteella Sebuyungo totesi, ettei kielellinen vastine ole aina hyvä ratkaisu ministeriöiden nimiä käännettäessä. Sitä vastoin se voi toimia asiakirjojen nimiä käännettäessä.

3.2 Kulttuurisidonnaisuus tässä tutkimuksessa

Kulttuuri on varsin monimuotoinen ilmiö, ja se voidaan määritellä lukemattomilla tavoilla. Monien tutkijoiden tapaan David Katan (2018: 25) viittaa Edward T. Hallin jäävuorivertaukseen ja toteaa, että niin kulttuurissa kuin kääntämisessäkin on sekä näkyviä että näkymättömiä osia. Kulttuurin näkyviä osia ovat aineellinen kulttuuri ja erilaiset symbolit, kuten kieli ja taide, ja näkymättömiä osia arvot, normit, uskomukset ja asenteet. Kääntämisen näkyviä puolia ovat puolestaan käännökset ja näkymättömiä käännösprosessit. Tässä tutkimuksessa tarkastelen kulttuuria ja kääntämistä niiden näkyvien osien kannalta, sillä tutkin *käännöksissä* esiintyviä *kulttuurisidonnaisia ilmaisuja*.

Kulttuurisidonnaisia ilmaisuja voidaan lähestyä sekä kielen sisäisinä että kielen ulkoisina ilmiöinä. Kielensisäisiä ilmaisuja ovat esimerkiksi idiomit ja sanaleikit, kun taas kielen ulkoisia ilmaisuja ovat erilaisten instituutioiden ja organisaatioiden nimitykset. Jan Pedersen (2011: 44) käyttää termiä *kielenulkoinen kulttuuriviittaus* ja toteaa sillä viitattavan paikkoihin, ihmisiin, instituutioihin, tapoihin ja ruokiin, jotka ovat syntyperäisille kielenpuhujille tuttuja mutta jotka vaativat kielenoppijoilta ensyklopedista tietoa. Pedersen (2011) keskittyy tutkimuksessaan kielenulkoisiin ilmiöihin ja rajaa aineistostaan esimerkiksi idiomit, sananlaskut ja murteet. Myös tässä tutkimuksessa painopiste on kielenulkoisissa ilmiöissä, jotka kuitenkin ilmaistaan pääosin kielellisin keinoin. Erona kulttuurisidonnaisten ja ei-kulttuurisidonnaisten ilmaisujen välillä pidän Pedersenin (2011: 46) tavoin niiden ymmärtämiseen tarvittavaa kulttuuritietoutta.

Kulttuurisidonnaisten ilmaisujen määrittämiseksi voidaan pohtia myös niiden kääntämistä. Oikeusalalla puhutaan ilmausten *kielellisestä/leksikaalisesta* ja *referentiaalisesta vastaavuudesta* (ks. esim. Sebuyungo 2021; Vlasenko 2014)⁵. Kielellinen vastaavuus on kyseessä silloin kun ilmaisulle on mahdollista löytää tai luoda kielellinen vastine, kun taas referentiaalinen vastaavuus edellyttää ulkoisen maailman tarkastelua: ilmaisun kontekstia ja sitä, mihin ilmaisu viittaa uudessa kontekstissa. Tämän tutkimuksen lähtökohtana on, että kulttuurisidonnaisten ilmaisujen kääntämiseen tarvitaan aina referentiaalista tarkastelua, vaikka käännösratkaisu olisi kielellinen. Esimerkkinä mainittakoon ilmaisun *käräjäoikeus* kääntäminen, joka vaatii kohdekielen

⁵ Myös Mustapha Taibi ja Uldis Ozolins (2016: 91) muistuttavat, että vastaavuus voi olla *kielellistä* tai *sosioekonomista/institutionaalista*.

ja -kulttuurin tarkastelua unohtamatta kuitenkin, että käännösratkaisusta on käytävä ilmi, että kyse on suomalaisesta instituutiosta.

3.3 Kulttuurisidonnaisten ilmaisujen kääntämistä koskeva ohjeistus

Yleisen käsityksen mukaan auktorisoitu kääntäminen edellyttää pääosin dokumentaarista käännöstapaa (Stolze 2014: 15). Dokumentaarinen käännöstapa ei kuitenkaan ole aina yksiselitteinen ratkaisu, sillä käännöksen tarkoitus on auttaa vastaanottajaa ymmärtämään lähdetekstiä. Näin ollen erityisesti kulttuurisidonnaiset ilmaukset käännetään toisinaan dokumentaarisesti, toisinaan instrumentaalisesti (Taibi & Ozolins 2016: 77–94). Christiane Nord (2016) muistuttaa toimeksiannon tärkeydestä käännöstapaa valittaessa. Kääntäjän pohdittavaksi jää, missä määrin hän odottaa vastaanottajan tuntevan käännettävän tekstin aihepiiriä tai ottavan siitä selvää. Olennaista on pohtia, mitkä seikat lähdetekstissä on käännettävä *dokumentaarisesti*. Tarpeen mukaan viestin ymmärrettävyyttä voidaan parantaa paratekstein, esimerkiksi kääntäjän huomautuksin. (Nord 2016: 33–35.)

Auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa noudatetaan Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton laatimia auktorisoidun kääntäjän ohjeita (SKTL 2018) ja niihin pohjautuvia käännöstehtävien arvioijille tarkoitettuja ohjeita (Opetushallitus 2021a). Kääntäjien ja tulkkien liiton ohjeissa annetaan suosituksia kulttuurisidonnaisten ilmaisujen kääntämiseen, muun muassa siihen, miten kääntäjän tulee menetellä nimien, lyhenteiden ja päiväyksien suhteen suomalaisessa kulttuuriyhteisössä toimiessaan.

Nimien kääntämisestä todetaan, että nimet jätetään käännökseen sellaisinaan ja translitteroidaan tarvittaessa. Maantieteellisistä nimistä käytetään vakiintunutta vastinetta, jos sellainen on. Oppilaitosten, viranomaisten yms. nimistä kääntäjä voi harkinnan mukaan lisätä kohdekielisen käännöksen tai selityksen. Joissakin tapauksissa myös pelkkä kohdekielinen käännös voi olla riittävä. Lyhenteistä sanotaan, että vakiintuneista lyhenteistä käytetään kohdekieleen vakiintuneita muotoja, ja muut lyhenteet kirjoitetaan auki ja käännetään. Päiväyksistä käytetään kohdekielisiä muotoja. (SKTL 2018.)

Termien kääntämistä ei ohjeissa (SKTL 2018) mainita erillisenä kohtanaan. Kulttuurisidonnaisten termien kääntämiseen voidaan kuitenkin soveltaa erilaisia strategialuokitteluja. Esimerkkeinä mainittakoon Pedersenin (2011: 75) ja Radegundis Stolzen (2014: 273) kuvaamat strategiat. Yhteistä näille strategioille on näkemys käännösratkaisusta jatkumona, jonka toisessa päässä ovat dokumentaariset ja toisessa päässä instrumentaaliset ratkaisut. Mitä enemmän lähdekielen ilmaisu näkyy käännösratkaisussa, sitä dokumentaarisempi se on, ja mitä vähemmän lähdekieli näkyy ratkaisussa, sitä instrumentaalisempi se on. Dokumentaarinen ratkaisu on esimerkiksi lähdekielen ilmaisun säilyttäminen (en: *retention*; sa: *Direktentlehnung*) ja instrumentaalinen yläkäsitteen käyttäminen (en: *generalization*; sa: *Verwendung eines allgemeineren Ausdrucks*).

Myöskään lainkohtien kääntämistä ei ohjeissa käsitellä. Lainkohdat voidaan rinnastaa sitaatteihin. Mikäli lakia ei ole käännetty kohdekieleen, siitä voidaan tehdä

mahdollisimman dokumentaarinen käännös. Vastaanottajan tulee ymmärtää, mistä on kysymys, mutta samalla hänen pitää olla tietoinen siitä, että hän löytää lain vain lähdekielisenä. Stolzen (2014: 296) esimerkkiä lainaten Saksan passilaki voidaan ilmaista englanniksi, niin että lain saksankielinen lyhenne säilytetään ja lain koko nimi ilmaistaan englanniksi: *PaßG – Passport Act*. Lyhenteen avulla vastaanottaja löytää lainkohdan ja käännös antaa kuvan siitä, mistä on kysymys.

4 Kulttuurisidonnaisuus auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa 2021

Kuten luvusta 2 ilmenee, analyysin keskiössä ovat arvioidut tutkintokäännökset, joiden avulla valotan kulttuurisidonnaisuutta auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa. Selvitän ensin, mitkä ilmaisut lain ja hallinnon käännöksissä suomesta muihin kieliin on katsottu kulttuurisidonnaisiksi virheperustaisen arvioinnin perusteella ja miten ne on ilmaistu käännöstehtävässä. Sitten tarkastelen kulttuurisidonnaisia ilmaisuja käännösten ja arvioinnin näkökulmasta.

4.1 Kulttuurisidonnaiset ilmaisut tutkintokäännöksissä

Kuten edellä sanotusta käy ilmi, auktorisoidun kääntäjän tutkinnon arvioijille tarkoitetuista tutkintosuoritusten arviointikriteereistä selkeimmin kulttuurisidonnaisiin ilmauksiin liittyy virhetyyppi V2. Arvioijien lain ja hallinnon käännöksissä V2-virheiksi luokittelemat ilmaisut voidaan ryhmitellä nimiksi¹, lyhenteiksi², termeiksi³, päiväyksiksi⁴ ja lainkohdiksi⁵. Esitän ilmaisut siinä lähdetekstin kontekstissa, jossa ne esiintyvät ensimmäisen kerran. Kursivointi on minun.

- 1) *Työtuomioistuin*¹ [tunnistetieto]
- 2) Selvitetyksi voidaan myös katsoa, että jos arviointi olisi tehty *työehtosopimuksessa*³ sovittujen arviointikriteerien mukaisesti, *I:n*² ja *L:n*² henkilökohtaiset palkanosat olisivat olleet korkeammalla tasolla.
- 3) *Turun yliopisto*¹ on edellä mainitulla menettelyllään sitonut henkilökohtaisten suoritusten arviointikriteerit siten, ettei se ole aidosti pyrkinyt arvioimaan työntekijöiden henkilökohtaista suoriutumistasoa työehtosopimuksen edellyttämien tavoin.
- 4) *JUKO ry*² on valvonut kirjeellään 20.2.2017⁴ (*K2*)² työehtosopimuksen noudattamista ja vaatinut työehtosopimuksen vastaisista arviointikriteereistä luopumista.
- 5) *Sivistystyönantajat ry*¹ on vastauksessaan valvontakirjeeseen 28.4.2017⁴ (*K3*)² asettanut tukemaan työnantajan menettelyä.
- 6) *Työehtosopimuslain 10 §:n*⁵ mukaan hyvityssakkoon tuomittaessa on otettava huomioon kaikki esiin tulleet asianhaarat, kuten vahingon suuruus, syyllisyyden määrä, toisen osapuolen rikkomukseen mahdollisesti antama aihe ja yhdistyksen tai yrityksen koko.

Ryhmittelyäni voidaan kyseenalaistaa. Esimerkiksi henkilönnimien lyhenteitä ei välttämättä pidetä kulttuurisidonnaisina. Kulttuurisidonnaisuuden lähtökohta tässä tutkimuksessa on kuitenkin pohdinta siitä, voidaanko jokin ilmaisu siirtää sellaisenaan vai onko muotoilua mietittävä kohdekielen ja -kulttuurin näkökulmasta.

Pedersenin (2011) ja Stolzen (2014) strategianäkemystä mukailleen (ks. 3.3) olen luokitellut kulttuurisidonnaisten ilmaisujen käännösratkaisut neljään ryhmään: lähdekielen ilmaisiin, hybridi-ilmaisiin, kohdekielisiin ilmaisiin ja puuttuviin ilmaisiin. *Lähdekielen ilmaisiin* kuuluvat suorat lainat, kun taas *hybridi-ilmaisuissa* on lähdekielen ilmaisun lisäksi kohdekielinen ilmaisu tai kääntäjän selitys. Hybridi-ilmaiset voivat olla myös translitteroituja lähdekielen ilmauksia joko selityksin tai ilman eli nimet voidaan translitteroida ja selittää. *Kohdekielisiä ilmaisuja* ovat erilaiset käännökset sananmukaisista, ns. suorista, käänöksistä, kohdekulttuurin mukaisiin vastineisiin. *Puuttuvat ilmaiset* ovat ilmaisuja, jotka puuttuvat kokonaan tai osittain. Esimerkiksi lyhenteestä *K2* on ilmaistu vain *K* tai *2*.

Tutkinnon suorittajien tavoissa kääntää kulttuurisidonnaisia ilmaisuja ei ole suurta eroa. Kuten taulukosta 2 käy ilmi, lähdekielen ilmaisuja ja kohdekielisiä ilmaisuja käytetään eniten ja lähes yhtä paljon. Kaikista käännösratkaisuista käytetään eniten kohdekielisiä ilmaisuja (90/252). Kohdekielinen ilmaisu dominoi termejä, päiväyksiä ja lainkohtia käännettäessä, kun taas lähdekielen ilmaisuja käytetään lyhenteitä käännettäessä. Nimet käännetään pääosin kohdekieliselä ilmaisulla tai hybridi-ilmaisulla. Yksittäisten nimien, lyhenteiden ja päiväysten käännösratkaisuissa on kuitenkin eroa.

Taulukko 2: Kulttuurisidonnaisten ilmaisujen käännösratkaisut tutkintokäänöksissä

	Esimerkit	Lähdekielen ilmaisu	Hybridi-ilmaisu	Kohdekielinen ilmaisu	Puuttuva ilmaisu
Nimet	Työtuomioistuin	1/21	4/21	16/21	0/21
	Turun yliopisto	0/21	6/21	15/21	0/21
	Sivistystyönantajat ry	4/21	15/21	2/21	0/21
Lyhenteet	I	18/21	3/21	0/21	0/21
	L	18/21	3/21	0/21	0/21
	JUKO ry	7/21	13/21	0/21	1/21
	K2	13/21	4/21	2/21	2/21
	K3	13/21	5/21	1/21	2/21
Termit	Työehtosopimus	0/21	1/21	20/21	0/21
Päiväykset	20.2.2017	7/21	3/21	10/21	1/21
	28.4.2017	8/21	3/21	10/21	0/21
Lainkohdat	Työehtosopimuslain 10 § mukaan	0/21	7/21	14/21	0/21
Yhteensä		89/252 (35,32 %)	67/252 (26,59 %)	90/252 (35,71 %)	6/252 (2,38 %)

Taulukosta käy ilmi muutama maininnan arvoinen seikka. Mitä helpommin nimi, termi tai lainkohta on käännettävissä sen osien perusteella, sitä todennäköisempää on, että käytetään kohdekielistä ilmaisua. *Työtuomioistuin*, *Turun yliopisto*, *työehtosopimus* ja lainkohta on käännetty pääosin käyttämällä kohdekielistä ilmaisua, kun taas hybridi-ilmaisu dominoi *Sivistystyönantajat ry*:n osalta. *Sivistystyönantajat ry*:tä on selitetty kääntäjän huomautuksin.

Aineiston viidestä lyhenteestä kaksi on henkilönnimen lyhennettä (*I*, *L*), kaksi on tilapäistä lyhennettä (*K2*, *K3*) ja yksi on lyhennesana (*JUKO ry*). Henkilönnimien lyhenteet on siirretty pääosin sellaisinaan käännöksiin, mutta muutamassa käänöksessä on käytetty sekä lähdekielen ilmaisuja että kohdekieleen translitteroituja muotoja. Tilapäiset lyhenteet on pääosin siirretty käännöksiin sellaisinaan ilman selityksiä, kun taas lyhennesanaa on selitetty useassa käänöksessä. Vaikuttaa siltä, että mitä helpommin lyhenteestä löytyy tietoa, sitä todennäköisempää on selityksen lisääminen.

Kokonaisuutena tutkinnon suorittajien käännösratkaisuista syntyy vaikutelma, että he noudattavat dokumentaarista käänöstapaa, vaikka yksittäiset ratkaisut vaihtelevat kulttuurisidonnaisen ilmaisun mukaan. Tekemäni haastattelut vahvistavat mielikuvaa, mutta ne eivät kerro sitä, onko tutkinnon suorittajilla tapana kääntää dokumentaarisesti vai liittyykö se kulttuurisidonnaisten ilmaisujen kääntämiseen auktorisoidun kääntämisen kontekstissa. *Kulttuuri* ilmaisuna tuli esiin melkein kaikissa haastatteluissa (7/8), mutta vain kahdessa tapauksessa haastateltavan aloitteesta. Näissä kahdessa tapauksessa on kyse kokeneista kääntäjistä, jotka vaikuttavat suuntautuvan kääntämiseen enemmänkin kulttuuri- kuin kielipainotteisesti. Haastateltava 1 kuvaa käänöstilannetta näin:

- (1) kun itse huomaan että joku haastehakemus on käännetty x kielelle, minä huomaan että se on käännetty sillä tavalla x kielen kulttuurin mukaisesti, hei, mä ajattelen että sen pitää olla [---] ihan samalla tavalla kuin se suomalainen teksti on, että mä ajattelen että sen pitää näyttää sen alkuperäkielen kulttuuria (H1)

Kuten esimerkistä 1 käy ilmi, tutkinnon suorittaja näkee käännöksen tehtävänä tuoda esiin lähdekulttuurin piirteitä. Haastattelusta ilmeni myös, että hän luottaa käännöksen lukijan ymmärtävän, että käänнос kuvaa lähdekulttuuria eikä näin ollen katso instrumentaalista käänöstapaa tarpeelliseksi.

Tilanne on toinen, kun lähde- ja kohdekielen kulttuuripiiri on sama. Sitä pohtii toinen kokeneista kääntäjistä, haastateltava 6:

- (2) toisaalta meitä varmasti auttaa se, että me ollaan niinku samassa kulttuuripiireissä tässä, niin kuin että se on varmaan meidän etu taas toisaalta (H6)

Esimerkissä 2 todetaan kääntämisen helpottuvan, kun ollaan samassa kulttuuripiirissä. Toisaalta silloinkaan kaikille ilmaisuille ei ole vastineita, mutta se ei saa olla haastateltavan mukaan kääntämisen esteenä. Kääntäjän tulla olla tietoinen kielten välisistä eroista ja ”mahdollisimman tarkasti siirtää se, [---] siirtää siihen toiseen kieleen”.

Kuten edellä sanotusta käy ilmi, tutkinnon suorittajien tavoissa kääntää kulttuurisidonnaisia ilmaisuja ei ole suurta eroa. Kulttuurisidonnaiset ilmaisut ja niiden kääntäminen voidaankin nähdä jatkumona, jossa toisia ilmauksia käännetään dokumentaarisesti, toisia instrumentaalisesti ja joskus ollaan ikään kuin välitilassa. Oheiset otteet tutkinnon suorittajien kanssa tekemistäni haastatteluista valaisevat asiaa.

- (3) jos on maan oman lainsäädännön juttua, niin sitten laittaa just tyyliin luku ja pykälä ja momentti, niinku tavallaan samoja kuin mitä suomessa [---] mut sit just nää niinku tyyliin rikosnimikkeet, niin se on aika tapauskohtaista (H3)

- (4) että jos se käännetään ikään kuin x:ssä käytettäväksi, niin mitä se auttaa että se on suomeksi, toisaalta jos se on määritelty suomeksi (H5)

Esimerkeissä 3 ja 4 kulttuurisidonnaisuutta valaistaan hieman eri näkökulmista. Esimerkissä 3 haastateltava toteaa, että tietyt oikeuskieleen liittyvät seikat on hyvä kääntää lähdekulttuurin piirteet säilyttäen, kun taas toisissa on hyvä pyrkiä käyttämään vähemmän kulttuurisidonnaisia ilmaisuja. Esimerkissä 4 on sen sijaan kyse auktorisoidun kääntäjän vahvistuksen kielestä. Vahvistuslauseke ei ole tutkinnon suorittajan mukaan ymmärrettävä vastaanottajalle, jos se jätetään suomeksi. Toisaalta tutkinnon suorittaja toteaa myös, että vahvistuslauseke on osa lähdekulttuuria ja sen lainsäädäntöä, joten lähdekielinen ilmaisu olisi ehkä hyvä säilyttää. Auktorisoidun kääntäjän ohjeissa vahvistuksen kielestä ei mainita, mutta ohjeissa oleva esimerkki kertoo, että vahvistus tehdään kohdekielellä (SKTL 2018).

Kuten Nascimento (2006) tutkimuksessa myös tässä tutkimuksessa haastateltavat tunsivat auktorisoidun kääntämisen ohjeistuksen. Haastatteluissa viisi (5/8) viittasi ohjeisiin, kun kävimme läpi lain ja hallinnon käännoestehtävää. Muutama olisi tosin toiminut toisin instituutioiden nimiä kääntäessään. Haastateltavista kaksi (2/8) mainitsi, että he olisivat mieluummin kirjoittaneet kohdekielisen käännoksen ensin ja sitten sulkuihin lähdekielen ilmauksen, jos ohjeissa ei olisi mainittu toisin. Sen sijaan Sebuyungon (2021) näkemys siitä, että instituutioiden nimissä pitäisi varoa kielellistä vastinetta, ei tullut esiin haastatteluissa.

4.2 Kulttuurisidonnaiset ilmaisut tutkintokäännösten arvioinnin näkökulmasta

On tarpeen pohtia, mitkä tutkintokäännösten virheilmaisut ovat saaneet virhetyypin V2 ja mitkä eivät. Osa virhetyypin V2 saaneista ilmaisuista on erittäin kulttuurisidonnaisia, osa vain vähän. Lyhennesanoja (*JUKO ry*) voidaan pitää erittäin kulttuurisidonnaisina, sillä niille ei ole vastineita kohdekulttuureissa, mutta esimerkiksi tilapäislyhenteiden (*K2, K3*) kulttuurisidonnaisuus voidaan kyseenalaistaa. Toisaalta tutkintokäännöksissä on muitakin ilmaisuja, joita voidaan pitää kulttuurisidonnaisina ja joita arvioijat ovat kommentoineet mutta eivät ole pitäneet virheinä. Kysymys kulttuurisidonnaisuudesta ja erityisesti sen ilmaisemisesta on siis kaikkea muuta kuin yksinkertainen.

Vaikuttaa siltä, että mitä käännettävämpi lähdekielen ilmaisu on, sitä vähemmän arvioijat ovat kommentoineet ilmaisun käännoestä kulttuurisidonnaisuuden näkökulmasta. Huomionarvoista on myös se, että kaikki arvioijat eivät ole käyttäneet aineiston kulttuurisidonnaisuuteen liittyvien virheiden luokittelussa virhetyyppejä V2. Jos ilmaisun käännoös antaa väärän mielikuvan lähdetekstin ilmaisusta, virhe on saatettu luokitella sisällön välittymistä koskevaksi virheeksi ja jos kyse on kohdekielen konventioiden vastaisesta ilmaisusta, virhe on voitu luokitella hyväksyttävyyttä koskevaksi virheeksi.

Arvioijat noudattavat kulttuurisidonnaisten ilmaisujen kääntämistä koskevaa ohjeistusta (ks. luku 3.3) ottaen kuitenkin huomioon kohdekielen ja sen kulttuurin erityistarpeet. Aina arvioijat eivät ota jostakin käännostratkaisusta virhepisteitä, mutta saattavat silti huomauttaa, että olisi parempi käyttää jotakin muuta ilmaisua. Taulukosta 3 käy ilmi, missä määrin tällaista näkyvää priorisointia esiintyy, ts. että jotakin

käännösratkaisua pidetään parempana, ja missä määrin priorisointia ei voi päätellä arvioijien merkinnöistä. Muita kuin V-virheitä ei huomioida priorisoinnin tarkastelussa.

Taulukko 3: Arvioijien tekemä priorisointi

	Esimerkit	Priorisointia	Ei näkyvää priorisointia
Nimet	Työtuomioistuin	3/6	3/6
	Turun yliopisto	4/6	2/6
	Sivistystyönantajat ry	5/6	1/6
Lyhenteet	I	1/6	5/6
	L	1/6	5/6
	JUKO ry	5/6	1/6
	K2	5/6	1/6
	K3	5/6	1/6
Termit	Työehtosopimus	1/6	5/6
Päiväykset	20.2.2017	1/6	5/6
	28.4.2017	1/6	5/6
Lainkohdat	Työehtosopimuslain 10 § mukaan	1/6	5/6

Näkyvintä priorisointi on ilmaisuissa, jotka vaativat muutakin kuin lähdekielen ilmaisun säilyttämistä tai kohdekielisen ilmaisun käyttämistä. Esimerkkeinä mainittakoon *Sivistystyönantajat ry*, *JUKO ry*, *K2* ja *K3*. Jos ilmaisu sen sijaan voidaan siirtää sellaisenaan tai kääntää kohdekielistä ilmaisu käyttäen, priorisointi on vähäistä. Näin on menetelty henkilönnimen lyhenteiden, termin, päiväysten ja lainkohdan osalta.

Auktorisoidun kääntäjän ohjeiden mukaan viranomaisten nimistä voidaan tarvittaessa antaa myös kohdekielinen käännös tai selitys, tai harkinnan mukaan voidaan antaa pelkästään kohdekielinen käännös. Tutkinnon suorittajien käännöksissä esiintyy kaikkia vaihtoehtoja. Puolet arvioijista pitää hybridi-ilmausta parempana, kun taas puolet hyväksyy hybridi-ilmaisun lisäksi lähdekielen ja kohdekielisen ilmaisun. Muutama arvioija on hyväksynyt pelkän selittävän käännöksen *työtuomioistuimen* ja *Turun yliopiston* osalta, mutta *Sivistystyönantajat ry* -nimeen on toivottu lähdekielen ilmaisu.

Ohjeissa todetaan, että lyhenteet kirjoitetaan auki ja käännetään, mikäli ne eivät ole vakiintuneita. Sen sijaan henkilönnimien lyhenteet voidaan siirtää sellaisinaan. Muita kuin latinalaista kirjaimistoa käyttävien kielten osalta täytyy miettiä translitteroinnin tarvetta ja tarvetta ilmaista myös lähdekielen ilmaisu. Näin on tehnyt yksi arvioija, jonka mielestä henkilönnimien lyhenteet on hyvä ilmaista translitteroidun muodon lisäksi myös sellaisinaan.

Työehtosopimuksen osalta yksi arvioija on huomauttanut ilmaisun *sopimus* konventionaalisemmasta ilmaisusta tutkinnon suorittajan käyttämän ilmaisun sijaan. Päiväyksistä on huomautettu vain kerran: yksi arvioija kaipaa päiväyksien mukauttamista kohdekieliseen muotoon. Myös lainkohta on kommentoitu vain kerran. Arvioijan mukaan suluissa oleva kohdekielinen lainkohdan selitys ei toimi lähdekielen ilmaisun selityksenä.

5 Lopuksi

Arvioitujen käännösten, käännösten arviointikriteerien ja käännöstehtävän perusteella *kulttuuri* ilmenee toisaalta yksilöihin, toisaalta yhteisöihin liittyvinä ilmaisuina, kuten niminä, lyhenteinä, termeinä ja lainkohtina. Tutkinnon suorittajien käännösratkaisut vaihtelevat käännettävän ilmaisun ja kohdekielen mukaan. Instituutioiden nimet käännetään pääosin kohdekielisellä ilmaisulla tai hybridi-ilmaisulla, kun taas lyhenteitä käännettäessä käytetään lähdekielen ilmaisuja. Kulttuurisidonnaisia termejä, päiväyksiä ja lainkohtia käännettäessä dominoivat kohdekieliset ilmaisut. Kohdekielet vaikuttavat puolestaan käännösratkaisuihin silloin, kun kaikissa kielissä ei noudateta latinalaista kirjainjärjestelmää (arabia ja bulgaria) ja silloin, kun joissakin kielissä (englanti) lähdekielen kulttuurisidonnaisille ilmaisuille on vakiintuneita vastineita. Käännöksiä arvioitaessa voidaan näin ollen hyväksyä erityyppisiä ratkaisuja.

Tutkinnon suorittajat vaikuttavat tuntevan kulttuurisidonnaisten ilmaisujen käännöstapoja, mutta eivät välttämättä tiedosta eksplisiittisesti verbalisoiden kulttuurin ja käännöstapojen yhteyttä. Arvioijat soveltavat arvioinnissaan auktorisoidun kääntäjän ohjeita, mutta käyttävät tapauskohtaista harkintaa toisaalta kohdekielen tarpeita silmällä pitäen, toisaalta sillä perusteella, että yhdenkin ilmaisun käännösratkaisuun voi mahtua monenlaisia virheitä eikä ole yksiselitteistä, milloin kysymyksessä on mikäkin virhetyyppi.

Kulttuurisidonnaisuuksien tunnistaminen ja käännösratkaisujen arviointi vaikuttavat olevan yhteydessä ilmaisujen erityispiirteisiin. Mitä enemmän kielellinen ilmaisu vaatii muuta kuin sananmukaista käännösratkaisua, sitä todennäköisemmin sitä pidetään kulttuurisidonnaisena. Analogisesti ajatellen kulttuurisidonnaiset ilmaisut vertautuvat termeihin, joiden tunnistaminen on usein yhteydessä ilmaisun kielelliseen muotoon. Toisaalta voidaan kysyä, kuinka syväälle käsitteeseen on mentävä ja kuinka tarkkaan lähdekielisiä ja kohdekielisiä ilmaisuja on analysoitava, jotta lähdekielen ilmaisu saadaan käännettyä riittävän tarkasti. Mikä puolestaan on riittävä tarkkuus, sen ratkaisee tutkintotilanteessa käännöksen arvioija ja hänen käsityksensä käännöksen mahdollisesta käyttäjästä. Ratkaisun apuna arvioijalla on käännöstehtävässä mainittu käännöksen käyttötarkoitus.

Tutkimus tukee aikaisempia käsityksiä kulttuurin ilmenemisestä kielenkäytössä. Kulttuurisidonnaisilla ilmaisuilla viitataan paikkoihin, henkilöihin ja instituutioihin, joiden tunnistamiseen tarvitaan kulttuurintuntemusta. Sen sijaan kulttuurisidonnaisten ilmaisujen kääntäminen vaatii tarkempaa pohdintaa. Dikotominen jako kielelliseen ja referentiaaliseen vastaavuuteen ei näytä vastaavan todellisuutta. Ensinnäkin monikielisissä yhteisöissä paikoille ja instituutioille voi olla useita vakiintuneita nimityksiä ja toiseksi on vaikea sanoa, mitä piirteitä kunkin ilmaisun osalta kannattaa korostaa. Esimerkkinä mainittakoon *työehtosopimus*, jolla on kulttuureista riippumattomia piirteitä, mutta joka realisoituu eri kulttuureissa eri tavalla.

Tutkimus vahvistaa myös käsitystä kääntämisen tilannesidonnaisuudesta ja näin ollen sitä, miten käytännön toimintaan liittyvää tietoa on vaikea muotoilla yksiselitteisiksi ohjeiksi. Se, mikä sopii samassa kulttuuripiirissä käännettäessä, ei välttämättä sovi, jos kulttuuri vaihtuu. Auktorisoidun kääntäjän ohjeisiin on siis syytä suhtautua harkiten –

niin tutkinnon suorittajien kuin arvioijienkin. Sama pätee myös tähän tutkimukseen. Tuloksia on hyvä suhteuttaa tutkimuksen rajoituksiin: aineisto on pieni ja kuvaa tiettyyn tutkintotilanteeseen kytkettyjä tekijöitä ja toimijoita. Lisäksi kulttuurisidonnaiset ilmaisut on tunnistettu ja luokiteltu vain yhden arvioinnissa käytössä olevan virhetyypin perusteella. Jos arvioijia olisi pyydetty nimeämään käännoestehtävässä olevat kulttuurisidonnaiset ilmaisut, tutkimuksen näkökulma olisi ollut toinen. Jatkotutkimuksissa olisikin hyvä laajentaa aineistoa koskemaan arvioijien näkemyksiä kulttuurisidonnaisista ilmaisuista. Näkemyksiä voitaisiin selvittää yhdistämällä toiminnassa ilmenevät näkemykset ja verbalisoidut näkemykset. Aineistoina toimisivat tällöin tutkintokäännoesten kommentit ja käännoesten arvioijien kanssa tehdyt haastattelut.

Lähteet

Tutkimusaineisto

AKT0 = Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon käännoestehtävien arviointikriteerit. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Arviointikriteerit%202022_1.pdf [viitattu 30.12.2022].

AKT2 = Auktorisoidun kääntäjän tutkinto 13.11.2021. Kielet ja käännoessuunta: suomesta muihin kieliin. Aihepiiri (aukt2): laki ja hallinto. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/aukt2_SUO-MUU_.pdf [viitattu 25.8.2022].

H1–H8 = 8 haastattelua, tehty 25.11.–13.12.2021 Teamsin välityksellä.

K1–K21 = 21 auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa 13.11.2021 tehtyä käännoesta ja niiden arvioinnit.

Kirjallisuuslähteet

Chen, Xuewei & Sandra Acosta 2021. Translation in Health Literacy Research. Teoksessa: Meng Ji & Sara Laviosa (toim.) *The Oxford Handbook of Translation and Social Practices*. New York: Oxford University Press, 410–430.

Katan, David 2018. Defining Culture, Defining Translation. Teoksessa: Sue-Ann Harding & Ovidi Carbonell Cortés (toim.) *The Routledge Handbook of Translation and Culture*. London & New York: Routledge, 17–47.

Kivilehto, Marja 2020a. Hur förhåller sig examinander till olika kontexter i examen för auktoriserade translatorer? Teoksessa: Camilla Wide, Eva Ingman, Katri Lankinen & Veijo Vaakanainen (toim.) *Svenskan i Finland* 18. Turku: Turun yliopisto, 88–103.

Kivilehto, Marja 2020b. Vilken betydelse har verklighetsanknytning i översättningsprov? Examen för auktoriserade translatorer i fokus. Teoksessa: Saara Haapamäki, Ludvig Forsman & Linda Huldén (toim.) *Svenskans beskrivning* 37. *Förhandlingar vid trettiosjunde sammankomsten Åbo 8–10 maj 2019*. Turku: Åbo Akademi, 124–136.

Nascimento, Lucia de Almeida e Silva 2006. *Investigating Norms in the Brazilian Official Translation of Semiotic Items, Culture-Bound Items, and Translator's Paratextual Interventions*. Saatavissa: <https://repositorio.ufsc.br/bitstream/handle/123456789/88612/235339.pdf> [viitattu 14.8.2022].

Nord, Christiane 2016. Skopos and (Un)certainty: How Functional Translators Deal with Doubt. *Meta* 61:1, 29–41.

Oksanen, Henrik & Miia Santalahti 2020. Auktorisoidun kääntämisen tila 2019: kyselytutkimus auktorisoitujen käänntösten tekstilajeista ja auktorisoidun kääntäjän ohjeiden käytöstä. *MikaEL – Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen verkkojulkaisu* 13. Toim. Ritva Hartama-Heinonen, Laura Ivaska, Marja Kivilehto & Minna Kujamäki. Saatavissa: https://www.sktl.fi/@Bin/2269185/MikaEL13+-+Oksanen_Santalahti.pdf [viitattu 14.8.2022], 25–42.

Opetushallitus 2012. *Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon perusteet 2012. Määräykset ja ohjeet 2012:40*. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus 2021a. *Arvioijan käsikirja 2021. Auktorisoidun kääntäjän tutkinto. Toimintaohjeet tutkintotehtävien arvioijille*. Helsinki: Opetushallitus. Ei julkaistu.

Opetushallitus 2021b. *Laatijan käsikirja 2021. Auktorisoidun kääntäjän tutkinto. Toimintaohjeet käänntöstehtävien laatijalle*. Helsinki: Opetushallitus. Ei julkaistu.

Opetushallitus 2022. Yleistä auktorisoidusta kääntämisestä. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/usein-kysytya-auktorisoidun-kaantajan-tutkinnosta> [viitattu 14.8.2022].

Pedersen, Jan 2011. *Subtitling Norms for Television: An Exploration Focusing on Extralinguistic Cultural References*. Amsterdam: John Benjamins.

Pizziconi, Sergio, Walter Giordano & Laura Di Ferrante 2016. Translation Issues from Italian to English: A pilot Study of Three Companies' Financial Statements. Teoksessa: Giuliana Elena Garzone, Dermot Heaney & Giorgia Riboni (toim.) *Language for Specific Purposes: Research and Translation across Cultures and Media*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 101–125.

Salmi, Leena & Marja Kivilehto 2021. A Comparative Approach to Assessing Assessment: Revising the Scoring Chart for the Authorized Translator's Examination in Finland. Teoksessa: Fernando Prieto Ramos (toim.) *Institutional Translation and Interpreting: Assessing Practices and Managing for Quality*. New York: Routledge, 9–25.

Sebuyungo, Enoch 2021. Translating Official Documents from French to English in Uganda. A Sociolinguistic and Pragmatic Approach. *Babel* 67:6, 730–757.

SKTL = Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2018. Auktorisoidun kääntäjän ohjeet. Saatavissa: https://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/auktorisoitu-kaantaminen/auktorisoidun-kaantajan-ohjeet/ [viitattu 14.8.2022].

Stolze, Radegundis 2009. Dealing with Cultural Elements in Technical Texts for Translation. *JoSTrans* 11, 124–142.

Stolze, Radegundis 2014. *Praxishandbuch. Urkundenübersetzung. Fertigkeiten, Terminologie, Rechtssprache*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.

Taibi, Mustapha & Uldis Ozolins 2016. *Community Translation*. London, Oxford, New York, New Delhi & Sydney: Bloomsbury.

Taibi, Mustapha & Uldis Ozolins 2022. Quality and Integrity in the Translation of Official Documents. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 1–18. Saatavissa: <https://doi.org/10.1080/0907676X.2022.2053176> [viitattu 14.8.2022].

Vigier, Francisco, Perla Klein & Nancy Festinger 2013. Certified Translators in Europe and the Americas: Accreditation Practices and Challenges. Teoksessa: Anabel Borja Albi & Fernando Prieto Ramos (toim.) *Legal Translation in Context: Professional Issues and Contexts*. Oxford: Peter Lang, 27–51.

Vlasenko, Svetlana V. 2014. Minimal Unit of Legal Translation vs. Minimal Unit of Thought. Teoksessa: Le Cheng, King Kui Sin & Anne Wagner (toim.) *The Ashgate Handbook of Legal Translation*. Farnham, Surrey: Ashgate, 89–120.

Kirjoittaja

Marja Kivilehto toimii yliopistonlehtorina Tampereen yliopistossa. Hänen tutkimusaiheitaan ovat auktorisoitu kääntäminen, viranomaistekstit ja selkoruotsi.

Sähköpostiosoite: marja.kivilehto@tuni.fi